

SİYASETNAMELER VE ADALETNAMELER İLE GÜNÜMÜZ “ETİK ÇERÇEVE”LERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

Comparison of Siyâsatnâme and Adaletnama with Today's Ethical Frameworks

Elif AVANER*

Öz

Ahlaki, siyasi ve idari olarak adaletin nasıl sağlanacağına yönelik tavsiyeler içeren “siyasetnameler” ile devletin varlığının sebebi olarak görülen adaletin sağlanması için hükümdarlar tarafından verilen emirleri içeren “adaletnameler”, Türk ve İslam devlet geleneğinde önemli yeri olan eserlerdir. “Etik Çerçeve”ler ise günümüzde etik sorunlar, ikilemler ortaya çıktığında karar vericilerin en az değer harcanmasına yönelik olarak rasyonel karar vermelerini kolaylaştırmak, kararların nesnelleşmesine yardımcı olmak için hazırlanmış kılavuzlardır. Bu çalışmada siyasetnameler ve adaletnameler ile günümüz etik çerçeve belgeleri karşılaştırılarak özellikle adalet kavramı temelinde ortak özellikleri, siyasetnameler ve adaletnamelerin felsefi önemi, günümüz etik çerçeveleri ile benzerlikleri incelenmiştir. İnceleme sonucunda siyasetnameler ve adaletnameler ile günümüz etik çerçeve dokümanları karşılaştırıldığında ortak özelliklerinin, benzerlik ve farklılıklarının olduğu görülmüştür. Türk ve İslam devletlerinde böylesi bir felsefi zemin olmasına karşın günümüz Türkiye’inde adalet kavramına dayalı etik çerçeve belgeleri bulunmamaktadır. Geçmişte olduğu gibi bugün de etik sorunlar yaşanan alanlarda etik çerçeve oluşturabilmek için yetkin kişiler ve kurumlar tarafından belgeler, kılavuzlar hazırlanması gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Siyasetname, Adaletname, Adalet, Etik, Kamu Yönetimi

ABSTRACT

“Siyâsatnâme” contains advice on how to ensure justice in moral, political, and administrative terms, and “Adalatnama” contains the orders given by the rulers to ensure justice, are seen as the reasons for the existence of the state, are philosophical works that have an important place in the Turkish and Islamic state tradition. “Ethical Frameworks”, on the other hand, are guidelines prepared to facilitate the rational decision-making of decision-makers to spend the least value when ethical problems and dilemmas arise, and to help the decisions become objectified. In this study, the common features of the concept of justice, the philosophical importance of “Siyâsatnâme” and “Adalatnama” and their similarities with today’s ethical frameworks were examined by comparing the current ethical framework documents. As a result of the examination, it was seen that there were common features, similarities, and differences between “Siyâsatnâme”, “Adalatnama” and today’s ethical framework documents. Although there is such a philosophical ground in Turkish and Islamic states, there are no ethical framework documents based on the concept of justice in today’s Turkey. It has been understood that documents and guides should be prepared by competent persons and institutions to create an ethical framework in areas where ethical problems are experienced today, as in the past.

Keywords: Siyâsatnâme, Adalatnama, Justice, Ethic Framework, Public Administration

* Dr. Ecz., Ankara İl Sağlık Müdürlüğü, avanerelif@gmail.com, ORCID: 0000-0003-2021-4471

1. GİRİŞ

Siyasetnameler ve adaletnameler geçmiş dönemin ahlaki değer ve kabulleri ile adalet anlayışının anlaşılması için Türk ve İslam tarihi araştırmalarında başvuru kaynaklarıdır (Keskintaş, 2017, s. 97). Günümüzde de değer harcanmasına yol açılması kaçınılmaz durumlarda, karar verilmesi gereken zorluklar, ikilemler ortaya çıktığında karar vericilere dayanak olabilecek belgeler, yayınlar veya tavsiye niteliğinde kılavuzlar yayımlanmaktadır. Böylesi durumlar için etik eğitimi ve bilinci bakımından yetkin kişilerden oluşan kurullar, komisyonlar veya ilgili kurumlar tarafından düzenlenmiş rehberler genel olarak “etik çerçeve” olarak ifade edilmektedir. Etik sorunlar ortaya çıktığında verilen kararlar öznel olsa da etik çerçevelerde dayanak olabilecek, verilen kararı haklı çıkarabilecek nesnel öneriler, karar verme sürecinin rasyonel olarak yürütülmesine olanak sağlayacaktır. 1960’lı yıllarda ele alınmaya başlanan insanların klinik deneylerde gözetimsiz olarak yer alması, araştırmalardaki etik ihlaller, teknolojinin gelişmesi sonucu ortaya çıkan etik sorunlar ve sınırlı kaynak tahsisinde adalet konuları gibi etik sorun kümeleri ve halk sağlığı ile ilgili olarak “etik çerçeve”lerin hazırlandığı görülmektedir (Kass, 2001, s.1777).

2. BULGULAR

2.1 Etik Çerçeve Kavramı ve Günümüz Etik Çerçeveleri

Kaynak tahsisine ilişkin olarak tercih yapmanın zorlayıcı olduğu durumlarda adil karar verilmesini sağlamak, değer harcanmasını en aza indirebilmek için de etik çerçeveye ihtiyaç vardır (Ezekiel vd., 2020, s.2051). Örneğin COVID-19 pandemisinde de vakaların yoğunlaştığı dönemlerde malzeme, donanım, yoğun bakım yatırımları gibi kaynakların en doğru kullanımını ve kaynak tahsisinde adaleti sağlamak üzere kılavuzlar yayımlanmıştır. COVID-19 pandemisine yanıt olarak hazırlanan rehberlerde yer alan tavsiyeler, adalet kavramının felsefi temelinde “neyin doğru neyin yanlış, neyin adil veya adaletsiz olduğu” hakkındaki düşüncelerin belirlenmesini hedeflemiştir (Rhodes, 2020, s.164).

Klinik etik çalışmalarında biyoetik alanı bilim insanları, sağlık tesisleri yöneticilerinin adil ve haklı çıkarılabilir, açık ve anlaşılır bir triyaj politikası belirleyerek bir etik çerçeve belirlenmesini ve yayımlanmasını önermektedirler. Örneğin yoğun bakım kaynaklarının sınırlı olduğu bir durumda imkanların kimlerin yararına sunulacağı, hangi hastaların hangi şartlarda yoğun bakıma, hangilerinin palyatif bakıma, hangilerinin yataklı kliniğe yönlendirileceği ile ilgili etik çerçeve çalışması kolay değildir. Kaynak tahsisi için adil ve haklı çıkarılabilir kriterlerin belirlenme-

diği durumlarda ihtiyacı olan herkes eşit sayılacak, ancak bu durum toplumsal ve bireysel olarak ahlaki kabuller çerçevesinde ikilemlere yol açabilecektir. İlk gelenin hizmeti alması, planlamanın rasyonel yapılmaması, belirli bir etik çerçevenin olmaması sağlık sisteminin yükünü daha da artırarak etik açıdan zorluklara yol açacaktır. Etik çerçevelerde gelir düzeyi, cinsiyet, etnisite ve benzeri durumların tercih sebebi olamayacağı, esas alınamayacağı belirtilmektedir (Schuklenk, 2020, s.327; Gostin, Friedman, Wetter, 2020, s.10). Avrupa ülkelerinde yayımlanan 22 etik kılavuzun incelendiği bir çalışmaya göre; bu kılavuzlardan 14'ü "eşit ihtiyaçlara eşit muamele" edilmesini önermiştir. Din, dil, etnik köken, cinsiyet gibi kriterlere dayalı seçimlerin de insanlık onuruna karşı verilecek kararlar olduğu bu kılavuzların ortak görüşü olarak belirtilmiştir (Perin ve Panfilis, 2021, s.1-29). COVID-19 pandemisi kapsamında önerilen bir başka etik çerçeve çalışmasında da kaynak tahsisi ile ilgili olarak "insanları hak ettiklerini elde etmeleri için, mevcut kaynaklara tabi olarak desteklemeye çalışın ve önceliklendirme konusunda verilen kararlar için adil bir muhakeme ve açık gerekçelendirme olmasını sağlayın" ifadeleri yer almaktadır. Ayrıca eşitsizliklerin mümkün olduğunca azaltılmasının hedeflenmesi gerektiği belirtilmektedir (Elves, 2020, s.663).

Türkiyede günümüzdeki durumu değerlendirmek üzere kurum ve kuruluşların web sayfaları incelendiğinde "etik kılavuz", "... etik rehber", "etik yönerge" Türkçe anahtar kelimeleri ile yapılan genel bir arama sonucunda Türkiyede üniversiteler ve meslek kuruluşları tarafından yayımlanan bilimsel etik kılavuzlarının, bilimsel etik yönergelerin, meslek etiği kılavuzlarının/yönergelerinin ulusal düzeyde yayımlandığı görülmektedir. Tıp etiği alanında da klinik araştırmalar ve etik kurullar ile ilgili kılavuzlar bulunmaktadır. Ancak klinikteki uygulamalara yönelik rehberler olmadığı, etik çerçeve dokümanlarının olmadığı görülmektedir (Google, 2022).

2.2. Türk Kültüründe Adalet Kavramı, Siyasetnameler ve Adaletnameler

Orta Asya'dan Anadolu'ya göç eden ve kendine özgü devletler kuran Türkler, dünya tarihinde önemli bir yere sahip olmuşlardır. Binlerce yıllık süreçte kurdukları etkili ve güçlü devletlerle kurulduğu coğrafyalarda barış ve adaleti sağlamıştır (Avaner, 2018, s. 1011).

Türk kültüründe adalet kavramı çerçevesindeki ahlaki kabuller kaynağını Türklerin yaşam biçimi, gelenekleri ile İslam felsefesinden almaktadır. Adalet, cömertlik, dürüstlük, fedakarlık, hoşgörü, merhamet, şefkat kavramları önem verilen değerlerdir (Yıldırım, 2015, s. 95; Çanak, 2019, s. 199). Anadolu öncesi Türkler, göçebe

yaşam tarzı ve zor doğa koşulları nedeniyle disiplinli bir teşkilatlanma ile değerler temelinde yükselen bir devlet anlayışı göstermiştir. Bu düşünsel gelişim, devletleşme ve içinde vazgeçilmez bir öge olarak adalet kavramının da gelişimini sağlamıştır. Türklerde teşkilatlanmanın bir sonucu olarak yaşamı düzenlemek üzere hukuki ve örfi çerçevede “töre” oluşmuştur. Adalet, törenin bir gerekliliği olarak otorite tarafından sunulması gereken zorunlu bir varlık sebebidir (Keskintaş, 2017, s. 78).

İnalcık'a göre Orta-Doğu devletlerinde padişahın adil olması; zalimlere fırsat verilmemesi, güçlünün zayıfı ezmesine mâni olunması ve halkın canı ve malının da korunması demektir (İnalcık, 1965, s. 49). Osmanlı döneminde ve öncesindeki Türk devletleri döneminde adalet, devletlerin varlığını sürdürebilmesi için temel şart olarak görülmektedir. Günümüzde kullanılan “Adalet Mülkün temelidir” ifadesi Türk-İslam devlet geleneğinden kaynağını almaktadır. Osmanlı döneminde ve öncesindeki Türk devletleri döneminde adalet, devletlerin varlığını sürdürebilmesi için temel şart olarak görülmektedir. Osmanlı döneminde ve öncesindeki Türk devletleri döneminde adalet, devletlerin varlığını sürdürebilmesi için mutlak gereklilik olarak görülmektedir. Türk ve İslam devlet geleneğinde ve idare anlayışında adaletin, kurulu düzenin devamı ve devletin gücünü koruması için temel şart olduğunu vurgulamaktadır (İnalcık, 2014, s. 97).

2.2.1 Adaletnameler

Türk İslam devletlerinde hükümdarların kendileri tarafından, ülkede adaleti ve halkın otoriteye olan güvenini sağlamak amacıyla ilan edilen; devlet otoritesini temsil eden kişilerin sahip olduğu yetkileri kötüye kullanmasını, adalete uygun olmayan kararlar verilmesini önlemek üzere, haksızlıkları yasaklayan genel beyannameler “Adaletname” olarak isimlendirilmiştir (İnalcık, 1965, s. 49). Adaletnameler bugün etik sorun dediğimiz “bozuklukları” önlemek üzere İslam devletlerinde padişahlar tarafından çıkarılan emir ve fermanlardır (Kantar, 2019, s. 28).

İnalcık'a göre adaletname veya diğer bir ifade ile “adalet hükmü” doğrudan emir alana yönelik olarak yazılmış ferman hükmünde “padişahın doğrudan doğruya verdiği bir emirdir.”

İnalcık'a göre adaletnamelerin özellikleri (İnalcık, 1965, s. 86-88):

1. Adaletnameler genel mahiyetli hükümler içermektedir. Kanunların teyidi olmakla birlikte yeni kanunları da içerebilir. Belli bölgeler ve topluluklar için (Eflaklar için ilan edilen 967/1560 tarihli adaletname de olduğu gibi) ilan

edilebilmekle birlikte yaygınlaşan suiistimalleri, hak ihlallerini önlemek için genel niteliklidir, bireysel hükümler değildir.

2. Kadılar, beylerbeyi ve sancak beylerine hitaben olduğu gibi devlet otoritesini kullanan makam sahiplerine ve onların uygulamalarına yönelik kanuna yakın hükümlerdir.
3. Adaletnameler bazı hak ve muafiyetler içeren hükümler de içerebilir.
4. Adaletnamelerin halka duyurulması, ilanı temel koşuldur. Halkın toplanıp adaletnamenin okunması içeriğinin açıklanması görevi kadınlara verilmiştir Padişahın adaletname hükümlerinin yerine getirilmesi ile ilgili denetleme ve yaptırım yetkisi adaletnamelerin son bölümünde hatırlatılmaktadır

2.2.2 Siyasetnameler

Türk devlet geleneğinde önemli bir yeri olan “Siyasetnameler” hükümdarlara “devlet aklı”yla devletin iyi ve adil yönetimi çerçevesinde gerekli bilgi ve stratejiyi vermeyi amaçlayan, bilge devlet yöneticilerinin tavsiye niteliğindeki eserleridir (Keskintaş, 2017, s. 97). Siyasetnameler “Devlet yönetimine dair eserlerin ortak adı” ifadesiyle tarif edilmiştir (Türkiye Diyanet Vakfı, 2023). Siyasetnameler siyasi, idari ve ahlaki tavsiyeleri de içermekte olup “Nasihatname” olarak da adlandırılmaktadır (Kantar, 2019, s. 22). Nasihatname “Fert ve toplumu eğitmek, devlette dirlik ve düzenliği sağlamak amacıyla yazılan eserlerin genel adı”dır (TDV, “Nasihatname”, 2023).

Siyasetnamelerde tasavvuf, kelim, felsefe ve fıkıh alanları İslami çerçevede yer bulmuştur. Siyasetnameler, iyiye doğruya giden yolda sorumluluk, gereklilik ve ideal olanı anlatmaları nedeniyle “ahlak kitabı” olarak kabul görmüştür (Kantar, 2019, s. 8). Siyasetnamelerin “ahlak kitapları” olarak kabul edilmesinin sebebi hükümdarlara korunması gereken değerleri, ahlaki sorumluluklarını hatırlatan, devletin devamı için önerilerde bulunan eserler olmalarıdır. Osmanlı dönemi siyasetnamelelerinde hukuk, ahlak, devlet yönetimi ile birlikte ontolojik bilgilere de yer verilmiştir. Siyasetnameler, Osmanlı Devleti döneminin sonuna kadar devam etmiştir (Keskintaş, 2017, s. 98). Siyasetnamelerde ortak olarak yer verilen kavram olan adalet devletin varlık ve süreklilik koşulu olarak temellendirilmiştir (Kantar, 2019, s. 35).

Devlet yönetiminde adalet kavramının vazgeçilmez olduğu, her hükümdarın mutlaka adil kanunlar koyması ve onları uygulaması gerektiğini belirten İnalcık, öz Türk kültürünün abidevi yazılı eserlerinden olan *Kutadgu Bilig*'de devlet yönetiminde ilk prensibin adalet, diğerlerinin akıl ve kanaat olduğunun yer aldığını be-

lirtmiştir. *Kutadgu Bilig'*de anlatılan Türk devlet idaresindeki adalet anlayışı, doğu felsefesinde önemli medeniyetlerden olan Hint-İran devlet geleneklerinden farklılık göstermektedir. İnalçık'ın aktardığına göre adalet, İran devlet anlayışında hükümdarın bir bağışlama fiili iken, köklü Türk devlet geleneğinde "törünün" (kanun, nizam) doğru ve tarafsız olarak uygulanmasıdır. Törü ise Türk devlet ananesinde kaynağını ilahi hakimiyetten almaktadır (İnalçık, 2014, s. 99) *Kutadgu Bilig'*de adaleti temsil eden hükümdarın görevleri olarak "Halkı adil kanunlarla idare etmeli ve kuvvetlinin zayıfa tahakküm etmesine meydan vermemeli ve herkese mertebesine göre muamele etmeli" ifadeleri yer almaktadır (İnalçık, 2014, s. 94)

Osmanlı döneminde; Şeyhoğlu (Sadruddin) Mustafa'nın *Kenzü'l Kübera ve Mehekkü'l Ulema* adlı siyasetnamesi ve *Koçibey Risalesi'*nde; bir devletin ancak adalet olduğu takdirde yükseleceği, haksızlıkla adil olmayan bir yönetim anlayışıyla yönetilen devletlerin ise İslam devleti bile olsa yıkılacağı ifade edilmektedir. Halkın, zayıf ve güçsüz kişilerin devlet tarafından adaletle gözetilmesi, güçlülerin ve zenginlerin baskı ve eziyetine müsaade edilmemesi, padişahın cömertlik, iyilik, insaf, adil olma, halkına değer vermesi gibi erdemler, Şeyhoğlu (Sadruddin) Mustafa'nın *Kenzü'l Kübera ve Mehekkü'l Ulema* eserinde ülkenin devamını ve kararlılığını sağlayan "çiviler" olarak belirtilmiştir (Kanar, 2019, s. 357).

Kınalı-zade Ali Çelebi'nin *Ahlak-ı Alai* eserinin devlet yönetimi bölümünde, adaleti sağlamanın şartları ve adil padişahın gözetmesi gereken hususlar; "herkese eşit muamele", "liyakat ve istidadına göre davranmak" "herkese istihkak ve istidadına göre ihşanda bulunmak" olarak verilmiştir. Herkese eşit davranma "bütün yaratılmışları eşit tutma" gerekliliğini de insanın mizacı ile dünyanın mizacını "ateş, toprak, hava ve su" olmak üzere dört unsurun dengesine bağlamaktadır (Kınalızade, 1572, s. 439, 449). Kınalızade'ye göre; "dostluk, birlik, vefa, şefkat, sılairahim, mükâfat, iyi ilişki, güzel yargı, sevimlilik, teslimiyet, tevekkül, ibadet" adaletin alt erdemleridir (Kınalızade, 1572, s. 91, 92). Aynı eserde adaletin orta olduğu, ortadan sapmanın adaletsizlik olduğu, erdem olduğu belirtilmekle birlikte (Kınalızade, 1572, s. 109) son söz bölümünde "Aristoteles'in tavsiyeleri"ne yer verilmiş olduğu, Aristoteles'in erdem etiğinden etkilendiği görülmektedir (Kınalızade, 1572, s. 487).

*Ahlak-ı Alai'*de ve diğer siyasetnamelerde de yer alan "daire-i adliye" (adalet dairesi) olarak ifade edilen metinler toplumdaki sosyal ve iktisadi sınıflar arasındaki dengeyi sağlamak, haksızlıkları önlemek üzere belirlenmiş sistematik kabullerdir. Adalet dairesi, siyasetnamelerde adalet ile başlayan ve yine adalet ile son bulan birbirini izleyen birbiri ile uyumlu ifadelerdir (Keskintaş, 2017, s. 153). Hükümdar-ordu-mal-tebaa kavramları arasında oluşan zincir, adaletin özünü oluşturmakta bu

formül ile yönetim, toplum siyaset ve ekonomi birbirine bağlanmaktadır (Önder, 2014, s. 29). Siyasetnamelerde yer alan “adalet dairesi” hak, haklıya hakkını verme, eşitlik, sosyal tabakalar arasındaki eşitsizliği ve zulmü önleme gibi konularda temel değerleri koruma yönünden önemlidir (Kanar, 2019, s. 469).

Ahlak-ı Alai de yer alan daire-i adliye (Okumuş, 2005);

1. *Addir mucib-i salâh-ı cihan* (Adâlettir dünya düzen ve kurtuluşunu sağlayan)
2. *Cihan bir bağdır dîvarı devlet* (Dünya bir bahçedir, duvarı devlet)
3. *Devletin nâzımı şeriattır* (Devletin nizamını kuran Allah kanunudur)
4. *Şeriate olamaz hiç bâris illa mülk* (Allah kanunu ancak saltanat ile korunur).
5. *Mülk zabt eylemez illa leşker* (Saltanat -devlet-, ancak ordu ile zaptedilir)
6. *Leşkeri cem' idemez illa mal* (Ordu, ancak mal ile ayakta kalır)
7. *Malı cem' eyleyen raiyyettir* (Malı toplayan halktır)
8. *Raiyyeti kul ider padişah-ı aleme adl* (Halkı idare altına ancak Cihan Padişahı'nın adâleti alır.)

İbn Haldun'un *Mukaddime*'sinde Yusuf Has Hacib'in *Kutadgu Bilig*'inde, Nizamü'l-mülk'ün *Siyasetname*'sinde adalet dairesi adıyla adaletin çerçevesi belirlenmektedir. Türk devlet geleneğinde bu çerçevenin dışında kalan kanun ve düzenin zulüm olduğu, hak ihlali olduğu, bu durumda devletlerinin ömrünün kısa olacağı belirtilmiştir. Okumuş'un aktardığına göre; İbn Haldun'un *Mukaddime* eserinde yer alan adalet dairesinde “Adâlet halk arasına konulmuş terazidir. Onu Allah koymuş ve hükümdarı da ona kayımlı kılmıştır” ifadesi yer almaktadır (Okumuş, 2005, s. 48).

Nizamü'l-Mülk, *Siyasetname* adlı eserinde adaletin sağlanması için Sultan Melikşah'a, imkânsız ve gereksiz işlerle meşgul olmamasını tavsiye etmiş, Mülk'ün (devletin) varlığı için adaletin halka bizzat verilmesi gerektiğini belirtmiştir (Nizamü'l-mülk (1018-1092), 2016, s.8-12). İslam düşüncesine bakıldığında adalet kavramı toplumun ve siyasetin merkezindedir. Nizamü'l-Mülk'ün *Siyasetname*'sinde ayetlere dayandırılan adalet fikri aynı zamanda Eski Yunan, İran gibi İslam'ın dayanak alınmadığı düşünce sistemlerinden de beslenmektedir (Önder, 2014, s. 28). Toplumun huzur ve mutluluğu, devletin sürekliliği için adaleti sağlamak ilahi ve dünyevi bir dengede, adalet terazisinde eşitlik yerine denkliği sağlamak üzere tavsiye edilmektedir (Önder, 2014, s. 107).

Türk-İslam devlet geleneğinde adalet; kanunlar karşısında eşitliğin sağlanması, devlet düzeninde din, dil, ırk, sosyal statü farklılıklarının göz ardı edilmesi ve ne olursa olsun herkesin eşit olduğu kabulüne de dayanmaktadır. Devleti yönetenlerin toplumsal düzeyde ayrıcalıkları olsa da özel hukuk alanında hakları, halkları ile aynıdır (Niyazi, 2015, s. 184). Siyasetnameler, Farabi (*Medinet'ül Fazıla*), Nizamül-Mülk (*Siyasetname*), İbn-i Haldun (*Mukaddime*) Kınalı-zade Ali Çelebi (*Ahlak-ı Alai*) gibi felsefi bilgi ve derinliğe sahip bilge kişiler, devlet görevlerinde üst makamlarında bulunanlar tarafından yazılmışlardır (Kantar, 2019, s. 31). Bu eserler; normatif olarak bir dizi kural, talimat olmayıp tavsiyeler içeren, çerçeve belirleyen belgelerdir. Bununla birlikte yaptırımları olmamasına karşın karar vericiler üzerinde etkilidirler. Siyasetnameler devlet idaresi esnasında korunması gereken değerlere yönelik bilgiler içeren ve bu bilgilerin uygulamasına yönelik nasihat niteliğinde hukuki yaptırımı olmayan belgelerdir (Keskintaş, 2017, s. 97,98; Kantar, 2019, s. 29).

3. TARTIŞMA

Günümüzde siyasetnameler ile içerik ve koruduğu değerler bakımından benzerlik gösteren, kamuda çalışan kişilerin ve kamu yöneticilerinin uyması gereken etik çerçeveyi belirleyen dokümanlar yayınlanmaktadır. Bu dokümanların da siyasetnamelerde olduğu gibi; hukuki yaptırımları yoktur, tavsiye niteliğindedir ancak manevi ve vicdani olarak caydırıcılığı vardır. Kamu Görevlileri Etik Kurulu Başkanlığı tarafından hazırlanan mevzuat, kılavuzlar ve meslek etikleri rehberleri de halka karşı sorumluluğu olan görevli kişilerin korunması gereken değerler, özellikle de adalet kavramı temelindeki davranışlarının etik çerçevelerini belirlemektedir (Kamu Görevlileri Etik Kurulu, Etik Mevzuatı, 2023; Kamu Görevlileri Etik Kurulu, Meslek Etiği, 2023). Kamu Görevlileri Etik Kurulu Başkanlığı dokümanları incelendiğinde eğitim(öğretmenlik), iş etiği, güvenlik, mühendislik, eğitim, yargı alanları için etik çerçeveyi belirleyen rehberlerin yayınlandığı, sağlık alanı için henüz bir etik çerçeve dokümanının yayınlanmadığı görülmektedir (Kamu Etiği Kurulu, Meslek Etiği, 2023). Buna karşın sağlık alanında uluslararası düzlemde; insanların klinik deneylerde gözetimsiz olarak yer alması, araştırmalardaki etik ihlaller, teknolojinin gelişmesi sonucu ortaya çıkan biyoetik sorunlar ve kaynak tahsisinde adalet konuları gibi etik sorun kümeleri ve halk sağlığı ile ilgili olarak "etik çerçeve"lerin hazırlandığı ve kullanıma sunulduğu görülmektedir (Kass, 2001, s. 1776). Sağlık alanı içerisinde Türkiye'de de biyoetik, tıp etiği vb. alanlar için de etik değerler, adalet, yararlı olma, zarar vermeme, özerklik gibi ilkelere dayanak oluşturan

racak, etik sorunları önlemeye yönelik olarak etik çerçevelere, kılavuzlara ihtiyaç vardır (Beuchamp ve Childress, 2017, s. 20,21).

“Etik Çerçeve”ler etik sorunların aşılması ve değerlerin korunması için ahlaki düzlemde düşünsel çözümlere, tavsiyelere sahip belgeler olması sebebiyle “Siyasetnameler” ile benzerlik göstermektedir. Siyasetnameler “ahlak kitapları” olarak kabul edilen hükümdarlara korunması gereken değerleri hatırlatan, devletin devamı için önerilerde bulunan eserler olduğundan günümüzdeki etik çerçevelere olan ihtiyacı dönemine göre karşıladıkları görülmektedir. Siyasetnameler, sorumluluk ve gereklilikler üzerinden hatırlatma ve uyarı yaparken, özellikle adalet, doğruluk, iyilik, merhamet gibi toplumsal değerlerin korunmasını sağlamak üzere siyasi alanla ahlaki alanı birlikte değerlendiren ideal olan eylemleri de önermektedir.

Siyasetnameler ile günümüzün etik çerçeveleri adalet kavramı temelinde birlikte incelendiğinde, özellikle kaynak tahsisi hakkındaki kılavuzlarda önerilen; dil, etnik köken, sosyal statü gibi farklılıklara karşı sağlık hizmeti talep edenlere eşit davranılması, aynı koşul ve benzer tıbbi ihtiyacı olanlara karşı aynı nitelikte hizmetin sunulması gereklilikleri olduğu anlaşılmaktadır (Perin, Panfilis, 2021). Bununla birlikte siyasetnamelerde yer alan “adalet dairesi” nde hak, haklıya hakkını verme, eşitlik, sosyal tabakalar arasındaki eşitsizliği ve zulmü önleme gibi kavram ve konularda temel değerleri koruma yönünden etik çerçeveler ile uyum ve benzerlikleri olduğu görülmektedir.

Etik çerçeveleri yazan kişi ve komisyonlar/kurullar bakımından bu belgeler incelendiğinde; etik çerçevenin konusu ile ilgili değerlendirme yapmaya yetkin, alanında uzman, etik bilince ve etik eğitimine sahip kişiler ve bu kişilerden oluşan kurullar/komisyonlar tarafından yayımlandığı görülmektedir (Perin, Panfilis, 2021; Wall vd., 2020), [(UNESCO International Bioethics Committee (IBC), UNESCO World Commission on the Ethics of Scientific Knowledge and Technology (COMEST)]. Siyasetnameler ise benzer bir durum ile Farabi (Medinet’ül Fazıla), Nizamül-Mülk (Siyasetname), İbn-i Haldun (Mukaddime) Kınalı-zade Ali Çelebi (Ahlak-ı Alai) gibi felsefi bilgi ve derinliğe sahip bilge kişiler, devlet görevlerinde üst makamlarında bulunanlar tarafından yazılmışlardır (Kantar, 2019, s. 31).

Siyasetnameler ve etik çerçeve dokümanlarının en temel benzerlikleri; normatif olarak bir dizi kural, talimat olmayıp tavsiyeler içeren, çerçeve belirleyen belgeler olmalarıdır. Bununla birlikte yaptırımları olmamasına karşın karar vericiler üzerinde etkilidirler. Etik çerçeve dokümanları da normatif olarak kurullar ve yaptırımlar içeren meslek etiği düzenlemeleri değil sağlık profesyonelleri ve yöneticilerinin verilmesi muhtemel kararların sonuçlarını değerlendirmelerine yönelik hazırlanmış

yol gösterici kılavuzlar ve araçlardır (Kass, 2001, s.1779). Siyasetnamelerin de devlet idaresinde korunması gereken değerlere yönelik bilgiler içeren ve bu bilgilerin uygulamasına yönelik tavsiye niteliğinde yaptırım olmayan belgeler olduğu görülmektedir.

Adaletnameler ile günümüzün etik çerçeveleri karşılaştırıldığında adaleti sağlamak, haksızlığı önlemek, sosyal adaleti gözetmek bakımından benzer içeriklere ve ortak değer koruma çerçevelerine sahip oldukları anlaşılmaktadır. Ancak adaletnameler hükümdar tarafından devlet görevlilerine yönelik olarak ilan edilen normatif, ferman niteliğinde kanuna yakın ve caydırmaya yönelik yaptırımlar içeren belgeler olması sebebiyle siyasetnamelerden ve etik çerçevelerden farklılık göstermektedir. Siyasetnamelerin hedefinde yalnızca hükümdar ve devletin üst makamları varken adaletnameler ise daha geniş bir kapsam ile bölgesel görevlerde bulunan kadılar, beylerbeyi, sancak beyi gibi devlet görevlileri için hazırlanmıştır.

SONUÇ

Siyasetnameler ve adaletnameler ile günümüz etik çerçeve dokümanları karşılaştırıldığında; ele alınan konular, hazırlayan kişiler ve korunan değerler bakımından olgusal olarak ortak özelliklerinin, benzerliklerinin olduğu görülmektedir.

Geçmişte siyasetnamelerin yazıldığı dönemlerde olduğu gibi bugün de etik sorunlar yaşanan alanlarda etik çerçeve oluşturabilmek için yetkin kişiler ve kurumlar tarafından belgeler, kılavuzlar hazırlanması gerektiği anlaşılmıştır. Etik çerçeveler normatif etiğin bir yansıması olarak gereklilik ve ideal olanı tavsiye edebilir, ilkeci etik yaklaşımı ile ilkeler de belirleyebilir. Bununla birlikte normatif etik bilgilerin yeterli olmadığı veya ilkelerin, değerlerin çatıştığı etik ikilemler ortaya çıktığında da etik çerçeveler; çözüm yolları, sınırlar, çerçeveler sunarak karar vericilerin akılcı karar almalarına yardımcı olacaktır.

Adaletnameler, hükümdar ilanı, kesin yaptırımlar içeren fermanlar olmaları sebebiyle etik çerçevelerden farklılık gösterse de devlet görevlilerine sınırlarını ve toplumsal değerleri; hak, adalet, merhamet kavramlarını hatırlatan etik çerçevelerle ortak özellikleri olan önemli belgelerdir.

Tıp etiği, sağlık etiği ve klinik etik alanlarında günümüzde yaşanan etik sorun kümelerine dair yayımlanan uluslararası ve ulusal kılavuzların daha detaylı incelenmesi, araştırılması, ulusal kılavuzların yeterli olup olmadığı değerlendirilmelidir. Ulusal ve kurumsal düzeyde yetkin kişilerden oluşan ilgili kuruluşlar, kurullar ta-

rafından etik çerçeve dokümanlarının hazırlanmasının teşvik edilmesi, yönetilmesi gerekmektedir.

Kuşkusuz adaleti sağlamak geçmişte devletlerin, hükümdarların devlet görevlilerinin bir sorumluluğu ve varlık sebebiydi. Geçmişten bugüne bir döngü ile değişen şartların, kabullerin dengesini gözetmekle birlikte bugün de verilen hizmetlerde adaletli olmak yine devlet yöneticilerinin, kurum yöneticilerinin, hekimlerin ahlaki çerçevesinde hayati bir halkadır.

Etik değerleri özellikle de adaleti korumak; uluslararası kuruluşların, devlet yöneticilerinin, kamu çalışanlarının aynı zamanda tüm meslek gruplarındaki kişilerin geçmişte olduğu gibi bugün de temel hedefi olmalıdır. İnsanlığın kurtuluşunun insanın insanla, insanın doğayla ilişkisindeki adalete bağlı olduğu dikkate alınmalıdır.

Üzerinde yaşadığımız topraklarda yüzyıllardır yaşanan kültür ve değerlerimiz ışığında ahlaki bilgi birikimi ve bilince sahip bir toplum olarak, nitelik ve niceliksel olarak yeterli düzeyde ulusal etik çerçeve kılavuzları hazırlanması şüphesiz mümkündür. Siyasetnameler ve adaletnameler ile günümüz etik çerçeveleri arasında kurulan bu analogi çalışmasının amacı da bu potansiyeli göstermektir.

EXTENDED ABSTRACT

Research Problem: “Siyāsatnāma” and “Adalatnama” are important works for understanding the values and acceptances of Turkish and Islamic history and the understanding of justice. Documents, guides or advisory guides are published that can be relied upon by decision makers when today’s difficulties and dilemmas arise. It is seen that “ethical frameworks” have been prepared for ethical problem clusters such as ethical violations that occur in clinical research with humans, ethical problems in new applications revealed by solution results, and ensuring justice in resource management. However, the ethical framework of this skill has not been studied in Turkey. Guides have been published in the field of public ethics. Work needs to be done on ethical frameworks.

Research Question: The main question of the research is: Are there any similarities or differences between the “Siyāsatnāma” and “Adalatnama” and today’s ethical frameworks? What are they?

Literature Review: Siyāsatnāma have been described as “moral books” because they explain responsibility, necessity and ideal on the path to good. Siyāsatnāma are considered “moral books” because they are works that remind rulers of their moral responsibilities and make suggestions for the continuation of the state. Justice, which is a common concept in Siyāsatnāma, is based on the condition of existence and continuity of the state. It is stated that the concept of justice is indispensable in state administration and that every ruler must make fair laws and implement them. Adalatnama are declared by the rulers themselves in Turkish-Islamic states in order to ensure justice in the country and the public’s trust in the authority; They are general declarations that prohibit injustice in order to prevent unjust decisions. It is of a general nature to prevent abuses and violations of rights. In clinical ethics studies, bioethics scientists recommend that an ethical framework be determined and published by determining a fair and justifiable, clear and understandable ethical policy. For example, an ethical framework study is required regarding to whose benefit intensive care facilities will be provided and which patients will be referred to where and under what conditions. In ethical frameworks, it has been suggested that “equal needs should be treated equally” and that income level, gender, ethnicity and similar situations cannot be preferred or taken as a basis. It is stated as the common opinion of these guides that choices based on criteria such as religion, language, ethnicity and gender are decisions against human dignity.

Methodology: In this multidisciplinary study, comparison and analogy were determined as methods. siyāsatnāma and adalatnama, which are documents related

to Turkish-Islamic states, and ethical frameworks were researched and their similarities and differences were compared.

Result and Conclusion: Today, documents that are similar to *Siyāsatnāma* in terms of content and the values they are based on, and which determine the ethical framework that public sector employees and public administrators must comply with, are published. These guides, just like the *Siyāsatnāma*; They have no legal sanctions. They are recommendations, but they are effective spiritually and conscientiously. The guidelines and professional ethics guides prepared by the Public Ethics Board also determine the ethical frameworks of the behavior of officials who are responsible to the public, based on the values to be protected and especially the concept of justice. Within the field of health, in Turkey, especially in the fields of bioethics, medical ethics and health sciences, there is a need for ethical frameworks and guides to form a basis for principles such as ethical values, justice, beneficence, non-maleficence and autonomy, and to prevent ethical problems.

“Ethical Frameworks” are similar to “*Siyāsatnāma*” in that they are documents with moral recommendations for overcoming ethical problems and protecting values. Since *Siyāsatnāma* are documents that are considered “moral books” and remind the rulers of the values that need to be protected, they seem to meet the need for today’s ethical frameworks according to their period. While *Siyāsatnāma* remind and warn about responsibilities and requirements, they also suggest ideal actions that evaluate the political field and the moral field together to ensure the protection of social values such as justice, truth, goodness and mercy. It has common values in terms of protecting basic values in concepts and issues such as rights, giving their due to the rightful person, equality, preventing inequality and oppression between social layers.

When the *Adalatnama* are compared with today’s ethical frameworks, it is understood that they have similar contents and common value protection frameworks in terms of ensuring justice, preventing injustice, and observing social justice. However, *Adalatnama* differ from *Siyāsatnāma* and ethical frameworks because they are normative, edict-like documents that are close to the law and contain deterrent sanctions, declared by the ruler for state officials.

To protect ethical values, especially justice; This should be the main goal of international organizations, state administrators, public employees and people in all professional groups today, as in the past. It should not be forgotten that the salvation of humanity depends on justice in the relationship between man and nature.

As a society with moral knowledge and awareness in the light of our culture and values that have been experienced for centuries in the lands we live on, it is undoubtedly possible to prepare national ethical framework guides at an adequate level, both qualitatively and quantitatively. The aim of this analogy study established between the siyāsatnāma and adalatnama and today's ethical frameworks is to show this potential.

Etik Beyanı: Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara uyulduğunu yazarlar beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Kamu Yönetimi ve Politikaları Dergisinin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk çalışmanın yazarlarına aittir.

Yazar Katkıları: Elif AVANER, çalışmanın tamamında tek başına katkı sunmuştur.

Çıkar Beyanı: Yazarlar ya da herhangi bir kurum/kuruluş arasında çıkar çatışması yoktur.

Ethics Statement: The authors declare that the ethical rules are followed in all preparation processes of this study. In the event of a contrary situation, the Journal of Public Administration and Policy has no responsibility and all responsibility belongs to the author of the study.

Author Contributions: Elif AVANER has contributed to all parts and stages of the study.

Conflict of Interest: There is no conflict of interest among the authors and/or any institution.

KAYNAKÇA

- Avaner T. (2018). Devlet Bilimi Bakımından Köprülü'nün Kamu Hukuku Kurumları Makalesi ve Türk Devletinin Varlığı. *Belgi Dergisi*, 2(Prof. Dr. Halil İNALCIK Özel Sayısı), s. 1011.
- Beuchamp T.L. ve Childress J.F. (2017). *Biyomedikal Etik Prensipleri*. (Çev. M.K. Temel), . İstanbul: Pınarbaşı Matbaacılık.
- Çanak Ö. (2019). İslam Öncesi Türk Kültüründe İnsani Değerler. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Genel Türk Tarihi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- Elves CB, H. J. (2020). Ethical framework for adult social care in COVID-19. *Journal of Medical Ethics*, 46(10), s. 662-667.
- Ezekiel J et al. (2020). Fair allocation of scarce medical resources in the time of Covid-19. *N Engl J Med*(382), s. 2049-2055.
- Google tarama sonucu. (2022, 02 05). Erişim adresi: <https://www.google.com/search>.
- Gostin LO, Friedman EA, Wetter SA. (2020). Responding to COVID-19: how to navigate a public health emergency legally and ethically. *Hastings Center Report*. 2020 Mar;50(2):8-12. doi: 10.1002/hast.1090. Epub 2020 Mar 26.
- İnalçık H. (1965). Adaletnameler. *Türk Tarih Kurumu Belgeler Dergisi*, II/3-4, s. 49-145.
- İnalçık, H. (2014). *Türklük, Müslümanlık ve Osmanlı Mirası*, Kırmızı Yayınları, İstanbul.
- Kamu Görevlileri Etik Kurulu, Etik Mevzuatı. (2023). Erişim adresi: <https://www.etik.gov.tr/mevzuat/etik-mevzuati/> Erişim tarihi: 5.1.2023
- Kamu Görevlileri Etik Kurulu, Meslek Etiği. (2023). Erişim adresi: 5.1.2023 <https://www.etik.gov.tr/yayinlar/meslek-etigi/>
- Kanar Y. (2019). *İktidar ve Adalet* (1.Baskı b.). İstanbul: Mahya Yayıncılık.
- Kass NE. (2001). An Ethics Framework for Public Health. *Am J Public Health*, 91(11): 1776–1782. Erişim adresi: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC1446875/>
- Keskintaş O. (2017). *Adalet, Ahlak ve Nizam, Osmanlı siyasetnameleri*. İstanbul: İletişim yayınları.
- Kınalızade, A. Ç. (1572). *Ahlak-ı Alai*. (Sadeleştiren: Demirkol M.) FCR Yayın.
- Niyazi M. (2015). *İslam Devlet Felsefesi*. 10.basım, İstanbul: Ötüken Neşriyat.

- Nizamü'l-mülk (1018-1092). (2016). *Siyaset-name*, Haz. Mehmet Altay Köymen (3. Baskı). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Okumuş E. (2005). Osmanlılarda Siyasal Bir Kurum Olarak Adalet Dairesi. *Politika Dergisi*(5), s. 45-51.
- Önder, Ö. (2014). *Yönetimde Adalet ve Saadet, Bir Nasihatname Geleneği*. Lotus yayınevi.
- Perin M, Panfilis DL. (2021). Among equity and dignity: an argument-based review of European ethical guidelines under COVID-19. *BMC Medical Ethics*, 22(1), p. 1-29.
- Rhodes R. (2020). Justice and guidance for the COVID-19 pandemic. *The American Journal of Bioethics*, 20(7), p. 163-166.
- Schuklenk U. (2020). COVID19: Why justice and transparency in hospital triage policies are paramount. *Bioethics*, 34(4), p. 325-327.
- Türkiye Diyanet Vakfı. (2023). "Siyasetname". 02 05, 2022 tarihinde İslam Ansiklopedisi: Erişim adresi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/arama/?q=siyasetname&p=m>
- Türkiye Diyanet Vakfı."Nasihatname". (2023). 02 05, 2022 tarihinde İslam Ansiklopedisi: Erişim adresi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/arama/?q=nasihatname&p=m>
- UNESCO International Bioethics Committee (IBC), UNESCO World Commission on the Ethics of Scientific Knowledge and Technology (COMEST). Statement on COVID-19: Ethical Considerations from a global perspective. Erişim adresi: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000373115> adresinden alındı
- Wall AE et al. (2020). Coronavirus disease 2019: Utilizing an ethical framework for rationing absolutely scarce health-care resources in transplant allocation decisions. *American journal of transplantation*, 20(9), p. 2332-2336.
- Yıldırım SG, D. M. (2015). Türk Tarihinde Değerler ve Değerler Eğitimi Üzerine Bir İnceleme. *Eğitim Kuram ve Uygulamaları Araştırma Dergisi*, 5(1), s. 92-99.